

H.G. Stoker – oor gesag en mag¹

Abstract

H.G. Stoker – on authority and power

In 1970 the late Prof. H.G. Stoker was appointed honorary professor in the Department of Philosophy at the Rand Afrikaans University. In this capacity, he held a series of lectures on political philosophy. The third lecture of this series was entitled “Authority and power” (“Gesag en mag”). What follows here is nothing but a re-edition of Stoker’s typescript notes, then distributed to his students (and audience). The fact that we as Christians have, together with everybody else been systematically brainwashed by humanism’s idol making of “democracy” and “people’s sovereignty”, lends an extraordinary high degree of relevance to this theme, which Stoker formulates in terms different from what we would expect (in our compromised view) to be.

Verantwoording

Nadat prof. H.G. Stoker by die PU vir CHO uit diens getree het, is hy benoem as ere-professor in die Departement Filosofie van die Randse Afrikaanse Universiteit (1970). In hierdie hoedanigheid het hy ’n reeks lesings onder die titel “Staats- en Regsfilosofiese Voordragte” gehou. Die eerste twee lesings het gehandel oor “Die taak van die staat” en die derde lesing oor “Gesag en mag”.

Dit was my voorreg om lesings van prof. Stoker oor bogenoemde temas by te woon – lesings wat so indrukwekkend was dat dele daarvan in my agterkop bly vassteek het. En nou, na bykans 30 jaar, het ek die lesings weer uit die “onderste dele” van my boekrak opgediep. By die herlees daarvan het ek onder die indruk gekom van die aktualiteit van die voordragte – óók in die staatsopset van die “nuwe Suid-Afrika”. Die

1 Ons dank prof. L.F. Schulze dat hy hierdie belangrike artikel van prof. H.G. Stoker aan die vergetelheid ontruk het. Dit handel juis oor ’n tema – die misbruik/gebruik van gesag en mag – wat rondom die herdenking van die Anglo-Boereoorlog besonder aktueel is. Vandaar dat hierdie bydrae in hierdie nommer van *In die Skriflig* geplaas word – Hoofredakteur.

eerste twee lesings veronderstel soveel agtergrond van Stoker se insigte dat 'n verduideliking daarvan dalk net so lank (of langer) as Stoker se teks kan wees. Daarvan is afgesien. Wat hier volg, is 'n bewerking van die derde lesing.

Die lesing is skematies en puntsgewyse opgestel, soos die leser uit die weergawe van die oorspronklike eerste vier punte kan sien, wat hieronder aangehaal word:

Gesag en Mag (Skema van punte)

1.0. Eers in die algemeen.

Daarna staatsgesag en staatsmag.

2.0. Gesag en mag in die algemeen.

3.0. Eers gesag in die algemeen.

4.0. Waar tref ons gesag aan? Moet dit vind om dit te ondersoek.

4.1 By God en mens. Ons begin by MENSLIKE GESAG ...

4.2.1. NIE by mens as enkeling nie. Gesag vereis relasie van gesaghebber en gesagsonderdaan. Liberalisme verkeerd ...

Hoe hierdie bostaande puntsgewyse opsomming weergegee is, kan die leser uit die onderstaande te wete kom. Natuurlik het prof. Stoker méér gesê as wat in die opsomming staan. Ek hou my egter by dit wat geskryf is, maar het kernwoorde soms gekursiveer.²

L.F. Schulze

Potchefstroom

2 Die “bewerking” van Stoker se lesing is nie daarop gemik om Stoker te verbeter nie, maar slegs om die leser van vandag te help, en raak ten eerste die numering, en tweedens soms 'n gladstryk van die gedronge skryfstyl, wat eie aan Stoker was. Die inhoud is nie verander nie. Waar verduidelikings nodig geag is, is dit tussen kantige hakies [] geplaas. Die ander verduidelikings () is Stoker se eie – L.F. Schulze.

Gesag en mag

H.G. Stoker, in lewe professor in Filosofie aan die
PU vir CHO

1. Gesag in die algemeen

1.1 Waar tref ons gesag aan?

Hierdie vraag is nodig, want ons moet gesag vind om dit te ondersoek. Ons tref gesag by God en by die mens aan. Ons begin by menslike gesag.

1.2. Waar tref ons menslike gesag aan?

Ons tref menslike gesag aan:

- 1.2.1 NIE by die mens as enkeling nie. Gesag vereis immers 'n relasie van gesaghebber en gesagsonderdaan. Die liberalisme is verkeerd, want die individu het *as individu* geen gesag nie; ook geen gesag om aan 'n ander, byvoorbeeld die owerheid, oor te dra nie.
- 1.2.2 NIE by die interindividuele betrekking tussen mense, soos byvoorbeeld mense op straat of ander tussenmenslike verhoudings in die samelewing nie. Dieselfde redes wat in die vorige punt (1.2.1) genoem is, geld ook in hierdie geval.
- 1.2.3 WEL by sommige samelewingskringe, naamlik
 - (a) die primêre samelewingskringe (huwelik, gesin, volk, staat, kerk);
 - (b) die sekondêre samelewingskringe (skool, universiteit, industrie, hospitaal, sportvereniging, navorsingsinstituut, kunsinstituut, ens.); maar
 - (c) NIE by tersiêre samelewingskringe (byvoorbeeld vriendekring en buurskap) nie.
- 1.2.4 NIE by die samelewing as geheel nie; sy eenheid het geen gesagstruktuur nie.
- 1.2.5 NIE by die menslike geslag as geheel nie, en wel om dieselfde rede as in 1.2.4. (In die vertikale – religieuse – perspektief kan die Koninkryk van God en Christus as koning hier ter sprake kom.

Ons beperk ons egter tot die horisontale (binne-kosmiese) perspektief.)

1.2.6 Ons weet dus waar om gesag te soek om dit te ondersoek, naamlik by die primêre en sekondêre samelewingskringe.

1.3 Wat is gesag?

Gesag is *seggenskap* van een (of meer) mens of mense oor die ander in 'n betrokke samelewingskring, byvoorbeeld van ouers oor kinders, staatsowerheid oor burgers, kerkraad oor gemeente; van onderwyser oor leerling, werkgewer oor werknemer, offisier oor manskap; van volksleier oor volgeling; van wetenskaplike leier oor volgeling [student], en so voorts. Met gesag as seggenskap heers die een oor die ander; lei die een die ander.

1.3.1 Ons moet gesag as *heers* en gesag as *lei* onderskei. By *heers* is daar dwingende gesag wat gehoorsaamheid vereis. By *leiding* is daar dringende gesag wat navolging verwag.

Ons bepaal ons in hoofsaak by dwingende gesag, wat twee kernprobleme oproep.

1.4 Twee kernprobleme

1.4.1 Vanwaar kry een mens gesag oor 'n ander? Anders gestel: Wat is die *grond van gesag*?

1.4.2 Is gesag van een oor die ander nie vir die ander vernederend nie? Dis die probleem van die liberalisme.

1.5 Enkele foutiewe beskouings van die kernprobleme

1.5.1 Die *naturalistiese* mensbeskouings, waaronder ook die *evolusionistiese* mensbeskouing, ken geen gesag nie.

1.5.2 Die *humanistiese* mensbeskouings vind (hoe ook al) die laaste grond van gesag in die mens. (a) Dit kan wees in *die mens as enkeling*, soos by die liberalisme, waar die staat so min moontlik gesag moet hê en aan individue [kiesers] verantwoording moet doen. (b) Dit kan ook wees in *die mens(e) as samelewingskring*, soos byvoorbeeld (1) die *volk* (nasionaal-sosialisme), of (2) die *staat* (staatsabsolutisme). Humanistiese mensbeskouings vergoddelik menslike gesag deur dit absoluut te maak.

1.5.3 Enkele kenmerke van bogemelde mensbeskouings (1.5.1 en 1.5.2) verdien nader aandag:

-
- 1.5.3.1 *Nihilisme* en *anargisme* verwerp albei gesag – hulle ken n t mag.
- 1.5.3.2 *Absolutisme* (kyk 1.5.2) gee aan die gesaghebber absolute gesag. Omdat die grense [van gesag] en die wet [vir samelewingskringe] hier oorskry word, word gesag tot mag gedatureer.
- 1.5.4 Met betrekking tot albei hierbo genoem, moet gestel word dat *mag geen gesag* is nie. Dit blyk byvoorbeeld uit die geval waar ’n rower iemand met geweld dwing om sy wil uit te voer. *Gesag* maak aanspraak op toerekenbare en verantwoordelike gehoorsaamheid, maar *mag* [geweld] doen dit nie. Normaalweg is mag slegs ’n *middel* in die hand van gesaghebbers, wat dwingende of dringende gesag uitoefen. In *albei* gevalle hierbo [waar gesag misken word of in mag ontaard] word die mens egter as onderworpene verneder en verhef die maghebber hom tot ’n sinlose “god”. *Albei* ontken die prinsiele gelykheid van mense en maak ongelykheid (maghebber/onderworpene) iets absoluuts.

1.6 Gelykheid en ongelykheid van mense (as enkelinge en as samelewingskringe)

- 1.6.1 Mense is as mense gelyk. Hulle is uit  n bloed geskep, gelyke skepsels en wesensverskillend van die diere. Voor God is alle mense gelyk. Elkeen kan die ander (wat ook al sy posisie mag wees) vierkantig in die oë kyk. Onder andere beklemtoon die liberalisme hierdie gelykheid. Elke samelewingskring is op sy beurt “soewerein in eie kring”. Elkeen is uniek volgens sy eie aard, struktuur en bestemming. In dié sin is die een aan die ander gelyk.
- 1.6.2 Ongelykheid (as onherleibare verskeidenheid) is ook fundamenteel. Dit mag nie weggedeneer word nie. Ons vind man  n vrou; enkeling  n samelewingskring; samelewingskring  n samelewingskring; gesaghebber  n gesagsonderdaan, en so meer. Hierdie ongelykhede moet erken word –  ok tussen enkeling  n enkeling, en tussen byvoorbeeld volk  n volk. Egalisasie (die huidige “religie”) moet verwerp word, want die leer van egalisasie (ook by die liberalisme) vernietig gesag. [*Wat hier verder volg, is my geskrewe notas op die drukstuk van wat prof. Stoker ter toelighting gesê het* – LFS]. Ons neem byvoorbeeld die mens: hy is ’n individu  n hy is tegelyk ’n sosiale wese. As ons dié twee kante van die mens uitmekaar wil haal en teenoor mekaar stel, het ons ’n dialektiek en ’n anomalie [teenstrydigheid]. Ons neem egter die twee kante as relatief en aanvullend tot mekaar (hoewel die een

nie na die ander herlei kan word nie) soos twee kante van dieselfde saak [of van diesefde munt].

- 1.6.3 Om gesag te verstaan moet die onderskeid én samehang van gelykheid en ongelykheid gehandhaaf bly. Waar die gelykheid van mense ontken word, is geen gesag nie; waar die ongelykheid ontken word, is ook geen gesag moontlik nie.

1.7 Vanwaar kom menslike gesag? Wat is sy grond?

- 1.7.1 Sommige mense sê: gesag kom voort uit *aanleg*. Mense met groter aanleg, met meer talente, is gesaghebbers. Gesag wortel dus in die aanleg om te heers en te lei. Ons sê daarteenoor: aanleg en talente bepaal net wie geskik is om gesagsposisies te beklee maar bied nie die grond van gesag nie; dit stel nog nie die *grond waarom gehoorsaamheid geëis moet word nie*. Die nodigheid van gesag bestaan gevolglik nog vóórdat iemand met aanleg en talente 'n gesagsamp beklee.
- 1.7.2 Sommige soek die grond van gesag in die wetsorde waaronder die mens bestaan. Dis verkeerd, want albei, gesaghebber en gesagsonderdaan, staan onder die wetsorde. Bowendien is die wet onpersoonlik, terwyl gesag altyd persoonlik is, en óók aan die norm [behorensis van die wet] onderworpe is.
- 1.7.3 Die grond van gesag moet gevind word in die aard, struktuur en bestemming van die betrokke samelewingskring self. As *voorbeeld* word genoem die onderskeid en samehang van ouers en kinders in die gesin. Die struktuur van die gesin asook sy bestemming (opvoeding/opgevoed word) vereis as sodanig 'n gesagsverhouding. Ouers beklee 'n gesagsamp en hierdie amp is in die gesin wesenlik inherent. Die gesagsverhouding hoort konstitutief by die gesin as sodanig. Daarsonder kan die gesin nie gesin wees nie. Dit geld *mutatis mutandis* [op sy beurt] vir elke primêre en sekondêre samelewingskring. Die verskeidenheid en samehang van die lede van 'n kring vereis 'n strukturele en bestemmingsordering van gesaghebber en gesagsonderdaan. Gesag is 'n essensiële struktuur- en bestemmingsbepaling, 'n prinsipiële “bestanddeel” van die betrokke samelewingskring. Die gesagsamp is wesenlik in die betrokke samelewingskring inherent. Dit is 'n prinsipiële ordeningsbeginsel waarsonder die betrokke samelewingskring nie daardie kring kan wees nie.
- 1.7.4 Dat die gesagsamp as struktuur- en bestemmingsbepaling van die betrokke samelewingskring die kreatuurlike grond van gesag is, verstaan die nihilisme (en anargisme), liberalisme, nasionaal-

sosialisme, staatsabsolutisme, volksabsolutisme, kerkabsolutisme en die egalisasie-profete (ens.) NIE.

1.7.5 Dit verstaan die Calvinisme wel met sy prinsipiële eis van onderworpenheid en gehoorsaamheid aan menslike gesag.

1.8 Die dieper grond van gesag

1.8.1 Vir die oorsprong van gesag gee die Calvinis 'n nog dieper grond aan: uit, deur en tot God is álle dinge – ook die samelewing, die enkeling en die betrokke samelewingskringe met hulle eiesoortige gesagsverhoudings. God is absoluut soewerein oor álles wat Hy geskep het. Die menslike gesagsamp is beeld van die absolute gesag van God. Die oorsprong van die *gesagsamp* van die betrokke samelewingskring is in Gods skeppings- en bestieringswil geleë. Die menslike gesaghebber oefen sy gesag namens God uit en wel as dienaar van die Allerhoogste. Hy is wel behartiger van, maar nie dienaar van sy gesagsonderdane nie. Hy verkry sy gesag nie van sy onderdane nie, maar van sy *amp* soos deur God bepaal. Hy oefen sy gesag by die gracie van God uit. Hy mag (soos byvoorbeeld by die staatlike of kerklike owerheid) verplig wees om aan sy gesagsonderdane rekenskap van sy daade te gee, maar is slegs aan God vir sy daade verantwoording skuldig.

1.8.2 In al die bogenoemde gevalle (kyk 1.8.1) is menslike gesag van God se absolute gesag afgelei. Die gesag van die gesaghebber kom van bo, nie van onder – van die gesagsonderdane – nie. Die gesagsonderdane het in 'n bepaalde samelewingskring geen gesag om aan die gesaghebber oor te dra nie. Dat gesag nie van onder kom nie, het byvoorbeeld die nasionaal-sosialiste ingesien. Hulle het egter gefouteer deur die gesag aan die “volkssubstansie”, soos in die volksleier (diktator) gekristalliseer, toe te ken en deur hierdie gesag álle samelewingskringe te laat omspan. Die liberaliste (en die leer van die sogenaamde volkssoewereiniteit) sien nie in dat gesag nie van onder af kom nie. Volgens Calvinistiese siening dra die kiesers in 'n demokratiese staat by 'n verkiesing nie hulle vermeende gesag oor aan die owerheid wat gekies word nie. Hulle kies bloot persone wat die betrokke gesagsamp gaan beklee – 'n gesagsamp wat vóór die verkiesing bestaan het en nie as sodanig deur hulle ingestel is nie. Hulle dra net so min gesag aan die owerheid oor as wat kinders hulle vermeende gesag aan die ouers oordra. Omdat menslike gesag sy oorsprong vind in Gods wil en in sy absolute soewereiniteit oor die mens, heg die Calvinis so 'n hoë waarde aan die eerbiediging van gesag. Lees Romeine 13:1-7.

- 1.8.3.1 Gehoorsaamheid van die gesagsonderdane aan die gesaghebbende in die betrokke samelewingskring is nie vernederend nie. Die mens kan nie gehoorsaam nie. Die gesagsonderdane is – geskep as beeld van God – toerekenbaar en verantwoordelik. Daarsonder is gehoorsaamheid nie moontlik nie. As mens, as beeld van God, is die gesagsonderdane die gelyke van die gesaghebbende. Daarsonder is gehoorsaamheid nie moontlik nie. Gehoorsame onderdane-wees is ook 'n roepingsvervulling wat deur God vereis word; dit is ook 'n amp wat beklee word in die verskeidenheid van take wat God aan die mens opgedra het. Die verskeidenheid van funksies van gesaghebbende en gesagsonderdane is in die betrokke samelewingskring noodsaaklik. Die juiste gesagsverhouding is voorwaarde vir die bestendiging van die orde in 'n bepaalde samelewingskring, waarvoor die kring as geheel aan God verantwoordelik is. Ook die gesagsonderdane is aan God verantwoordelik vir sy gehoorsaamheid aan die gesaghebbende. Die gesaghebbende en die gesagsonderdane is albei onderworpe aan die wetsorde van God, in hierdie geval aan die normatiewe orde van die betrokke samelewingskring.
- 1.8.3.2 Menslike gesag is nie absoluut nie. Dit is kreatuurlik, onselfgenoegsaam en staan onder die wetsorde van God. Tog is menslike gesag as sodanig uniek.
- 1.8.3.3 Uit 1.8.3.1 en 1.8.3.2 hierbo volg die reg van verset (waaroor later meer). Dit geld naamlik wanneer die gesaghebbende téén God se wil en wet handel en van die gesagsonderdane vereis om ook teen God se wil en wet te handel. In dié sin het die gesagsonderdane [oorspr. teks: *wetsonderdane*] 'n medeverantwoordelikheid saam met die gesaghebbende teenoor God.
- 1.8.4 Gesag word nie net deur die wetsorde bepaal en beperk nie, maar ook deur die aard, struktuur en bestemming van 'n bepaalde samelewingskring. So het elke primêre en elke sekondêre samelewingskring sy eie gesag en mag, die een kring mag nie die gesag van die ander usurpeer [wederregtelik toe-eien] nie. Hierdie ryke differensiasie van gesag moet eerbiedig word. Omdat alles met alles saamhang en geen samelewingskring geïsoleerd (op eie bene alleen) kan staan nie, is – waar aangewys – onderlinge samewerking, met eerbiediging van elkeen se eie gesag, óók noodsaaklik.
- 1.8.5 Van belang is die normatiewe gesagstruktuur. Die kerklike owerheidsgesag is godsdienstig, maar moet in die lig en onder die leiding hiervan ook sedelik wees en het die juridiese gesag as

basis (is daarin gefundeer). Ouerlike gesag is op sy beurt primêr sedelik ('n liefdesgesag), moet godsdienstig verdiep word en het juridiese gesag ook as basis. Staatsgesag is primêr juridies, maar moet ook sedelik en godsdienstig verdiep word. Ensovoorts.³

- 1.8.6 Teenoor God het die mens geen gesag nie. Menslike gesag is radikaal en absoluut aan die gesag van God onderworpe en staan in gehoorsame diens van sy eer en heerlikheid. Menslike gesag staan ook in diens van die roeping [en taak] wat God aan die mens gestel het en is aan die wetsorde onderworpe.
- 1.8.7 In die lig van al bogenoemde visies verwerp ons al die reeds genoemde gesagsteorieë – en boonop nog verskillende ander [ongenoemde] teorieë. Die gesagsprobleem is 'n buitengewoon belangrike vraagstuk van die Wysgerige Antropologie. Die verwerping van die bestaansreg en die noodsaaklikheid van menslike gesag, tesame met die opvatting van wat gesag presies is en hoe dit in die samelewing funksioneer en behoort te funksioneer, werp 'n besondere lig op die fundamentele doen en late van die mens. Kry die gesagsprobleem die aangewese aandag in die Wysgerige Antropologie? Wat maak absolutistiese, anomistiese (gesagverwerpende), eksistensialistiese, ewolusionistiese, humanistiese, individualistiese, kommunistiese, liberalistiese, naturalistiese, sosialistiese en soveel ander “-istiese” Antropologieë presies met die gesagsvraagstuk?

1.9 Wyse van ondersoek

Ook met betrekking tot die gesagsprobleem behoort 'n ondersoek volgens die orde van die skepping aan 'n ondersoek volgens die orde van die verlossing vooraf te gaan.

3 Stoker maak op sy eie, oorspronklike manier gebruik van insigte van Vollenhoven en Dooyeweerd in die kosmiese wetskringe soos vervat in hulle *Wysbegeerte van die Wetsidee*. Op kardinale punte wyk Stoker egter af van die Nederlanders se filosofie en bou sy eie *Wysbegeerte van die Skeppingsidee* uit. Lesers vind 'n bondige uiteensetting van Vollenhoven en Dooyeweerd se wetskringleer in die boekie van ds. J.M. Spier, *Inleiding in de Wijsbegeerte der Wetsidee* (3de druk. 1946. Kampen : Kok) en van Stoker se beskouings in sy *Die Wysbegeerte van die Skeppingsidee* (HAUM. 1933).

1.10 Handhawing van gesag

Handhawing en uitvoering van gesag vereis mag.⁴

2. Mag in die algemeen

2.1 Mag en krag

2.1.1 Mag tref ons net by die mens aan.

2.1.2 Om mag te verstaan moet ons by krag (energie) begin. In die onderskeie wetenskappe word *krag* en *energie* verskillend onderskei. Ons beperk ons tot “krag”.

2.1.2.1 Krag tref ons in die hele kosmos aan – by stof, plant, dier en mens. Ook al is dit moeilik om te bepaal wat dit in elke geval is, word *krag* tog tereg onderskei, byvoorbeeld fisiese krag, lewenskrag, psigiese krag, wilskrag, geloofskrag, ens. Die differensiasie is belangrik.

2.1.2.2 Al die tipes krag is egter kreatuurlik en aan die wetsorde van God onderworpe. *Krag* mag nie verabsoluteer word nie (bv. energetisme, dinamisme, ens.).

2.1.2.3 Met die oog op ons onderwerp beperk ons ons tot menslike krag.

2.2 Mag is krag waaroor die mens beskik

2.2.1 Mag tref ons in die samelewing universeel aan: by elke individu, en by elke samelewingskring.

2.2.2 Mag is gedifferensieerd. Die mens het mag oor fisiese dinge, oor plante, oor diere en ook oor die mens. Verder het die mens mag oor die natuur en oor kultuur in sy onderskeie genres.

2.2.3 Met die oog op ons onderwerp beperk ons ons tot die mag van mens oor mens, dit wil sê, tot mag wat met die gesagsprobleem saamhang. Die mens het mag oor homself (dit geld van die gesaghebber en die gesagsonderdaan); die mens het ook mag oor ander (soos bv. die gesaghebber oor kinders [huisgesin], oor leerlinge [skool], oor onderdane [staat], oor arbeiders, w.o. werknemers [industrie], oor soldate [leër] en so meer. Mag oor ander kom by alle samelewingskringe na vore.

2.2.4 Daar is by ’n gesaghebber byvoorbeeld regeermag. Maar ’n gesagsonderdaan beskik ook oor mag, naamlik gehoorsaamheidsmag. Ook gehoorsaamheid vereis mag.

4 Stoker verwys hier na sy artikel oor mag wat verskyn het in *Mens en tegniek*, S.I.R.S.A., Van Schaik, 1969).

2.3 Mag is middel en geen doel nie

- 2.3.1 Met sy mag kan die mens ook magsmiddels gebruik, byvoorbeeld geld, wapens, die roede, vervoermiddels, kommunikasiemiddels en ander tegnieke. 'n Magsmiddel is 'n middel vir 'n middel, naamlik mag.
- 2.3.2 As middel is mag op 'n doel gerig. Mag is dus onderworpe aan 'n doel. Mag ter wille van mag is sinloos. Mag vind in homself geen doel nie. Die strewe na mag is altyd 'n strewe na mag oor iets, of met die oog op iets – al is dit byvoorbeeld selfs 'n strewe om baas te wees, om te regeer.
- 2.3.3 Alle doeleindes waarop mag gerig is (d.w.s. wat deur mag as middel gedien word), is onderworpe aan die saamhangende, gedifferensieerde wetsorde vir die kosmos, wat sy oorsprong in God het. Dit hou in dat mag onderworpe is aan die bepaalde norme. Die doeleindes van mag kan goed of sleg (bv. pornografie) wees. Mag is egter normatief gebind aan goeie doeleindes. Dus: *alle magsgebruik is aan norme onderworpe*.
- 2.3.4 Norme geld nie net vir die gebruik van mag nie maar ook vir die gebruik van magsmiddels (kyk 2.3.1). Mag is dus ook aan "middele-norme" onderwerp, byvoorbeeld geskiktheidsnorme [bv. vir iemand wat baie reis, is 'n selfoon geskikter as 'n huistelefoon], vrugbaarheidsnorme [mens saai nie op brak grond nie], ekonomiese norme.
- 2.3.5 Wanneer ons *mag* se normatiewe en doel-gebondenheid wegneem, hou ons net krag, dit wil sê, geweld oor. *Mag* is iets anders as blote *krag*, of *geweld*.
- 2.3.6 Die kenmerke van mag is die tipiese kenmerke van 'n middel: nut, voordeel. Die nuttigheid en voordeligheid van mag vereis 'n antwoord op die volgende vrae: Nuttig vir wat? Nuttig waarvoor? Die antwoord hierop is beslissend, want nut bloot ter wille van nut is sinloos.

2.4 Kenmerke van menslike mag

- 2.4.1 Menslike mag is goed en noodsaaklik. Dis 'n geskenk van God en 'n kreatuurlike beeld van sy almag. Menslike mag vind sy diepste grond in die almag van God en staan uiteindelik in sy diens. God is die hoogste doel van menslike magsgebruik. Die mens is (as skepsel en onderworpe aan die wet) 'n magtige wese en sy mag is goed, mits hy dit reg gebruik. Die mens mag selfs aan sy mag vreugde hê en dit geniet, mits dit vir die aangewese doeleindes

gebruik word. Vir sy magsgebruik is die mens aan God verantwoordelik.

2.4.2 Mag is 'n tipe menslike vryheid en veronderstel menslike toerekenbaarheid en verantwoordelikheid. Dis nodig as middel vir die verwesenliking van alle ander tipes menslike vryheid.

2.4.3 Daar is 'n samehangende differensiasie van mag volgens die samelewing [die samelewingskringe of -verbande] en differensiasie van roeping. Let aan die een kant (modaal) op fisieke mag, wilsmag, geloofsmag, mag van kennis, mag van die woord, liefdesmag, en so meer, en aan die ander kant op mag in gesinsverband, volksverband, staatsverband, kerkverband, ensovoorts. Magsgebruik word bepaal deur die aard, struktuurbestemming en norme binne die verband waarin dit gebruik word. Hierdie bepaling geld ook vir die mag van die gesaghebber en van die gesagsonderdaan binne die betrokke samelewingskring.

2.5 Foutiewe magsbeskouings

2.5.1 Ons tref 'n verskeidenheid foutiewe magsbeskouings aan, byvoorbeeld dié van die naturaliste, humaniste, individualiste en die universaliste (waaronder ook staatsabsolutiste behoort).

2.5.2 Mag darf nie verabsoluteer word nie. Waar dit gebeur, het ons nie meer met *magsgebruik* te doen nie maar met *magsmisbruik*. Voorbeelde van laasgenoemde is legio, word altyd gedra deur verkeerde doelstellings en loop op normoortreding uit.

2.5.3 Mag sonder die mens en die mens sonder mag is sinloos. Tog stel sommige mense dat mag eties-indifferent is [mag is nie goed of sleg, reg of verkeerd nie]. Hierdie opvatting is verkeerd, want die mens is onder andere ook 'n sedelike wese en daardeur is sy mag en magsgebruik sedelik medebepaal. Dit hou in dat sy mag en magsgebruik aan sedelike doeleindes en sedelike norme onderworpe is. Magsgebruik is dus nie eties-indifferent nie. Die teenoorgestelde standpunt is ook verkeerd, naamlik dat die etiese [sedelike] in mag gevind word. Wat hierbo gesê is, geld op sy beurt ook vir ander kosmiese aspekte [wetskringe]. Aan die een kant is mag en magsgebruik ook nie godsdienstig, juridies, ekonomies, esteties en logies indifferent [onverskillig] nie. Aan die ander kant mag die [aard van] godsdienst, die reg [die juridiese], die ekonomie, die kuns, die logika [die logiese] nie in *mag* as sodanig gevind [gesoek?] word nie.

2.5.4 Mag is universeel in die samelewing, maar is 'n universele middel. Tog is mag as middel in die samelewing uniek.

3. Gesag en mag in die algemeen

3.1 Ooreenkoms

- 3.1.1 Albei is menslik. By stof, plant en dier is geen gesag en mag nie.
- 3.1.2 Albei is kreatuurlik van aard, kreatuurlik beperk en onselfgenoegsaam. Albei is onderworpe aan die kosmiese wetsorde, *in casu* aan die norme-orde. Albei het 'n tipiese struktuur en bestemming. Gesag en mag is albei goed en vind hulle oorsprong in God. Albei veronderstel menslike toerekenbaarheid en verantwoordelikheid (uiteindelik aan God) en is tot [menslike] vryheid bestem. Albei is vorme van vryheid, tipes van menslike roepingsvervulling. Die mens sonder mag en mag sonder die mens is sinloos. Ook die samelewingskringe sonder gesag en gesag sonder die betrokke kringe is sinloos. Vir albei geld die gelykheidsprinsipe, want as méns (geskep as beeld van God) is elke mens gelyklik 'n magswese, is elke samelewingskring gelyklik [ewe] magtig, en is gesaghebber en gesagsonderdaan in gelyke sin méns. (Die leer van die liberalisme en die leer van egalisasie let nét op hierdie gelykheid van mens (as enkeling) en mens.) As kreatuurlike wese het die mens egter geen gesag en geen mag teenoor God nie.

3.2 Die verskil en samehang van mag en gesag

- 3.2.1 Die verskil tussen gesag en mag (m.a.w. die *ongelykheidsprinsipe*) moet ook erken word.
- 3.2.2 “Mag” tref ons orals in die samelewing aan – by die enkeling en by elke samelewingskring. “Gesag” word egter net in die primêre en sekondêre samelewingskringe aangetref.
- 3.2.3 Mag is 'n middel vir gesag. Sonder mag kan gesag nie gehandhaaf en uitgeoefen word nie. Mag is dus vir gesag noodsaaklik. Gesag gee op sy beurt aan magsgebruik sy orde. Ons kan gevolglik sê: *Mag is 'n middel vir die ordereëling van gesag.*
- 3.2.4 'n Gesaghebber heers (regeer); hy lei. 'n Gesagsonderdaan gehoorsaam; hy volg. Albei beskik oor mag, maar tog verskillend: in die eerste geval het ons te doen met regeermag (gesagsmag), in die tweede geval met onderdaansmag (gehoorsaamheidsmag). Die verskil is vir die onderdaan nie vernederend nie, want as gehoorsamende én magtige bly hy, as beeld van God geskep, 'n toerekenbare en verantwoordelike heer, 'n heerser, 'n magtige. Die onderdaan is in sy gehoorsaming (volging) geen slaaf nie, maar tot vryheid bestem en ten slotte aan God verantwoording verskuldig.

3.2.5 Die eenheid van 'n samelewingskring (elk volgens sy aard, struktuur en bestemming) vereis noodsaaklik beide gesaghebber en gesagsonderdaan. Gesaghebber en gesagsonderdaan het binne 'n kring elk sy eie betrokke, noodsaaklike taak. Boonop het hulle tesame ook 'n gesamentlike taak, soos deur die kring as geheel vereis. Tesame (met hulle onderlinge verskil en samehang) moet hulle die taak van die kring [samelewingsverband] behartig. Die verhouding van gesaghebber en gesagsonderdaan in 'n kring is nie 'n blote magsverhouding nie, maar 'n gemeenskaplike roeping, wat beantwoord aan die doel van die kring en die norme wat daarvoor geld. Slegs in die gedifferensieerde maar onderling verbonde taakbehartiging kan die orde van én in die betrokke samelewingskring tot sy reg kom.

3.3 Differensiasie en samehang van samelewingskringe

3.3.1 Die aard van gesag en mag in elke besondere samelewingskring is eie aan daardie bepaalde kring en gevolglik onderskeie van dié van elke ander kring. [Ouerlike mag en gesag het 'n ander aard as staatsmag en -gesag; ouers het bv. geen swaardmag nie, die staat wel. In hierdie punt word die *differensiasie* van (of onderskeid tussen) kringe gestel.]

3.3.2 Naas differensiasie is daar egter ook *samehang*. Dit kom na vore in die onderlinge afhanklikheid van 'n bepaalde samelewingskring (met sy tipiese gesag en mag) van ander betrokke samelewingskringe. Die afhanklikheid vereis onderlinge samewerking, wat op sy beurt gesags- en magsusurpasie van die een kring ten opsigte van die ander uitsluit. Samewerking vereis die erkenning van die “soewereiniteit in eie kring” van elkeen van die kringe.

3.4 Magsmisbruik

Magsmisbruik van 'n gesaghebber en/of 'n gesagsonderdaan is verkeerd, 'n oortreding van die norm en 'n miskenning van die orde wat in die skepping gelê is [eie formulering: Stoker stip hier net punte aan]. Onder die konsekwensies van magsmisbruik vind ons ook die *reg van verzet*. (Meer hieroor i.v.m. staatlike gesag en mag; die reg van verzet geld op sy beurt ook vir ander samelewingskringe – sowel in eie kring as ten opsigte van die verhouding tot ander kringe.)

4. Staatsgesag en staatsmag

4.1 Oriëntering en begrensing

- 4.1.1 Alles wat hierbo oor gesag en mag en oor hulle verhouding gestel is, geld in besonder ook vir die staat (met sy besondere aard, struktuur en bestemming). Dit word nie hier herhaal nie.
- 4.1.2 Hierdie uiteensetting word beperk tot die primêre taak van die staat. Gevolglik word die ondersteunende (hulpverlenende) en bykomende take van die staat nie bespreek nie.⁵

4.2 Benadering van staatsgesag en -mag: (1) vanuit die staatstruktuur

Daar is drie maniere om die staat vanuit sy struktuur te benader en te analiseer. In hierdie analise word die struktuur van die hele samelewing veronderstel.

- 4.2.1 *Die modaal bepaalde staatstruktuur* (volgens die vertikale rangorde van modaliteite): Die staat het (van hoog tot laag) deel aan die modaliteite [wetskringe] van die godsdiens, die sedelike, die juridiese en die ekonomiese; van die estetiese, die linguale, die logiese en die psigiese; van die biotiese, fisiese, ruimtelike en aritmetiese. Hoewel die staat deel het aan al die modaliteite, word die eenheid van die staat modaal bepaal deur die juridiese as leidende, en deur die fisiese (landsgebied) as die funderende modaliteit. Hier tref ons gesag nie aan nie, al word dit deur staatsgesag veronderstel.
- 4.2.2 *Die horisontale struktuurbeplanning van die staat.* Hier tref ons die [tussenmenslike] onderskeid en samehang van staatslede aan. Hieronder val die onderskeid van staatlike owerheid en staatlike onderdane, met ander woorde, die staatlike *gesagsverhouding*.
- 4.2.3 *Die dinamiese (historiese) struktuurbeplanning.* Daar is ook 'n dinamies (histories) bepaalde struktuur van die staat. Uit die geskiedenis ken ons byvoorbeeld teokratiese, patriargale, feodale,

5 Stoker bou hier verder op sy voorafgaande twee lesings, waarin hy die staatstaak omlin het; lesings wat nie hier opgesom is nie. Die essensie hiervan moet as agtergrond kortliks opgesom word. Stoker sê dat die vraag: “Wat presies doen die staat?” eintlik vra wat die *primêre taak* van die staat is (waarsonder die staat nie meer “staat” is nie). Die antwoord is dat die staat se primêre taak *inter-menslike regsreëling* is. (NB: “staat” is nie gelyk aan “owerheid” nie maar omsluit owerheid (gesaghebber) én onderdane.) Stoker definieer die primêre staatstaak as “die reëling van ’n universele juridiese interorde as doel binne ’n betrokke landsgebied”. Dit is ’n taak wat geen enkeling en geen ander sosiale kring het nie.

stande-, monargale, demokratiese, korporatiewe, diktatoriale en ander staatstipes (waaronder ook die kerkstaat – die Vatikaan).

4.2.4 Vir ons doel is die horisontale struktuurbeplanning (4.2.2) in sy verbondenheid met die modale (4.2.1) van belang.

4.3 Benadering van staatsgesag en -mag: (2) vanuit die staatstaak

4.3.1 Die primêre taak van die staat is die reëling van 'n universele juridiese inter-orde as doel binne 'n betrokke landsgebied.

4.3.2 *Mag* is 'n dinamiese “idion” (“verskynsel”) en moet – nes die staatstaak – vanuit die kosmiese dimensie van gebeurtenisse benader word.

4.4 Twee kernprobleme, voortvloeiend uit 4.2 en 4.3

Uit die analise van staatsgesag en -mag vanuit die staatstruktuur (4.2.2) en die staatstaak (4.3) volg twee kernprobleme wat nader bespreek moet word.

4.3.1 Die vraagstuk van staatsowerheid en -onderdaan.

4.3.2 Die vraagstuk van reg en mag.

4.5 Staatsowerheid en -onderdaan

4.5.1 Elke enkeling en elke samelewingskring (afgesien van die staat, waarvoor dit ook geld) het sy eie partikuliere aard, struktuur en bestemming, wat as sodanig buite die staat val. Elk van die genoemde instansies [enkellinge, samelewingskringe] is egter ook enkapties met die staat gebind (vervleg). Met hierdie vervlegting reël die staat 'n universele juridiese inter-orde (sy primêre taak) tussen enkelinge, tussen enkelinge en samelewingskring, tussen samelewingskringe onderling, tussen die staat en enkelinge en tussen die staat en die ander samelewingskringe. Vir sover hierdie universele juridiese inter-orde gereël word, behoort al die genoemde instansies tot die staat en is hulle onderdane van die staatsowerheid.

4.5.2 Die onderskeid en samehang van owerheid en onderdaan binne die staat hoort wesentlik tot die aard, struktuur en bestemming van die staat, waarby die owerheid regeer en die onderdaan geregeer word en aan die owerheid gehoorsaming verskuldig word. In hierdie verband moet twee sake in gedagte gehou word. (a) Die regeer- of gesagsamp is nie deur die onderdane aan die owerheid oorgedra nie, want as staatsonderdane, as enkelinge en same-

lewingskringe, het hulle geen gesag om aan die staatsowerheid oor te dra nie. (b) Die staatlike gesagsamp vind sy uiteindelijke oorsprong in die skeppers- en bestieringswil van God. Die owerheid regeer namens God. Die owerheidsamp is uiteindelik 'n instelling van God.

- 4.5.3 (a) Die seggenskap van die owerheid is – wat die reëling van 'n juridiese inter-orde betref (kyk 4.5.1) – *universeel* en as sodanig betref dit die basiese bestaansmoontlikheid van die samelewing as geheel. (b) Owerheidsgesag is *nie absoluut nie*, maar kreatuurlik en onderwerp aan die absolute gesag van God. (c) Die owerheidsgesag is wel universeel, maar *nie totalitêr nie*. Dit betref (as primêre taak) net die behartiging van 'n juridiese interorde en het in beginsel niks te sê oor die partikuliere aard, struktuur en bestemming van die enkeling en die ander samelewingskringe nie. In hiërdie opsig staan die staat en sy owerheid *naas* die ander instansies. (d) So het die staat met sy owerheid 'n besondere plek in die hele menslike samelewing.
- 4.5.4 Staatsowerheid en -onderdane is almal toerekenbaar en verantwoordelik, en staan gesamentlik onder die goddelike wetsorde, *in casu* die norme-orde wat vir die staat as geheel geld.
- 4.5.5 Gevolglik het nie net die owerheid nie, maar ook die onderdaan in staatsverband sy verantwoordelikheid teenoor God, en is die onderdaan (tesame met die owerheid) mede-verantwoordelik vir staatlike handelinge. Hierin wortel die onderdaan se reg van verzet (waaroor later) as die owerheid teen die wil en wet van God ingaan en die onderdaan wil verplig om teen die wil en wet van God te handel.
- 4.5.6 Bostaande beginsels en aspekte van staatsmag en -gesag *geld vir elke staatstipe* (soos in 4.2.3 genoem). Elke besondere staatstipe het 'n historiese relevansie. In die Middeleeue sou byvoorbeeld 'n demokratiese staat nie kon bestaan nie, en in ons tyd sou byvoorbeeld 'n feodale staat eweneens onmoontlik wees. Dit bly 'n oop vraag of die huidige buitengewoon ingewikkelde samelewing nie 'n ander staatstipe [staatsvorm] as die demokratiese staat vereis nie – naamlik 'n staat met 'n intensiewer gesags- en magskonsentrasie.⁶

6 Stoker se prikkelende vraag – reeds in 1970 gestel – is natuurlik geen pleidooi vir 'n totalitêre staat, wat beslag wil lê op die gesag van alle ander samelewingskringe nie, maar 'n vraag of daar nie vandag 'n effektiewer *staatstipe* met méér gesag nodig is om sy primêre staatstaak (reëling van die juridiese inter-orde) uit te voer nie. In die “nuwe Suid-Afrika”, met sy onvoorstelbaar hoë frekwensie van wetteloosheid, korrupsie en geweld – wat die bestaansmoontlikheid van die samelewing as geheel bedreig – is die

- 4.5.7 Die enkeling en ook die volk (as staatsonderdaan) het (juis ook in die huidige demokrasieë) geen gesag om aan die staatsowerheid oor te dra nie. Die beginsel van volksoewereiniteit aanvaar ons nie. Met demokratiese verkiesings dra die kieserskorps geen gesag aan die staatsowerheid oor nie, maar kies persone wat die amp van staatsowerheid sal beklee – daardie amp wat wesentlik tot die aard, struktuur en bestemming van die staat behoort. Hierdie amp het reeds bestaan voordat kiesers persone kies wat kragtens die owerheidsamp gaan regeer. Die staatsowerheid regeer dan ook nie namens die kiesers nie maar in die naam van God en is gevolglik nie aan die kiesers verantwoording skuldig nie, maar aan God. Terwille van die vertrouensverhouding tussen owerheid en onderdane en omdat ook die onderdane toerekenbaar en verantwoordelik is, is dit wel nodig dat die owerheid by tye aan sy onderdane (die kieserskorps) rekenskap van sy daede gee, dit wil sê, die onderdane in vertrouwe neem. Dit word ook gedoen om met die wen van vertrouwe die hoop te koester om weer in die owerheidsamp verkies te word.
- 4.5.8 In verband met die vorige punt (4.5.7) verdien *verantwoording doen* en *rekenskap gee* nadere verduideliking. Die volgende lig die verskil tussen die twee begrippe toe: As 'n persoon op 'n wetenskaplike kongres sy vindings en bevindings meedeel, moet hy daarvan aan die kongres rekenskap gee hoe hy tot die vindings en bevindings kom. Hy is egter aan die kongres geen verantwoording skuldig nie, want die kongres vorm geen gesag bó hom nie. So ook vorm die onderdane (kiesers) geen gesag bo die owerheid nie. Gevolglik is die owerheid aan hulle geen verantwoording skuldig nie, maar moet hy wel rekenskap vir sy daede gee.

4.6 Reg en mag

- 4.6.1 Sowel owerheid as onderdaan moet oor reg en mag beskik: (a) reg en mag om te regeer, en (b) reg en mag om te gehoorsaam. In albei gevalle gaan *regte* met *pligte* saam.⁷
- 4.6.2 Owerheidsgesag – onderworpe aan reg – vereis noodwendig mag as middel vir die vorming en handhawing van intermenslike reg.

vraag dubbel aktueel. Daarbenewens kan sy vraag ons bevry van die moderne afgodiese verering van “demokrasie” as enigste heilsmiddel.

7 Nóg prof. P.G.W. du Plessis, destydse departementshoof van Filosofie aan RAU, nóg ek beskik (meer) oor die “volgende lesing” waarna Stoker hier verwys. Geïnteresseerde lesers kan wel sy “kursoriese besinning oor ‘Menseregte’” in *Oorsprong en rigting* (bd.1), Kaapstad : Tafelberg, 1967, te lees kry. Kopieë van hierdie werk was (tot onlangs) en is moontlik nog by die IRS, PU vir CHO teen 'n nominale prys beskikbaar.

Die onderdaan vereis op sy beurt mag as middel vir die uitvoering van regmatige handeling in inter-verband.

- 4.6.3 Gesag sonder reg word geweld (blote mag). Gesag sonder mag is futiel.
- 4.6.4 Owerheidsmag oor onderdane is nie vernederend nie want dit erken die partikuliere reg van onderdane en dit gaan om inter-reg [reëling van intermenslike reg as primêre staatstaak]. Die toerekenbaarheid en verantwoordelikheid van die onderdane word erken.
- 4.6.5 Owerheidsmag is beperk. Dit is kreatuurlik [skeppingsmatig], staan onder die wetsorde van God en mag nie verabsoluteer word nie. Dit is nie totalitêr nie maar erken die soewereiniteit in eie kring van die ander instansies. Dit word gevorm en gehandhaaf volgens reg en is met ander woorde aan reg onderworpe. Dit is bowendien beperk tot die vorming en handhawing van inter-reg en bou voort op die partikuliere reg van ander instansies [bv. huisgesin, skool, ens.].
- 4.6.6 Die owerheid vereis besondere mag omdat sy gesag gaan oor die reëling van 'n universele juridiese interorde as doel. Hierby is die bestaansmoontlikheid van die hele samelewing op die spel. Onder die orde van die sondeval neem die owerheidsmag noodsaaklikerwys die vorm van 'n swaardmag aan en kom (naas wetgewende en uitvoerende mag) die regsprekende, respektiewelik, straffende mag by.
- 4.6.7 'n Kritiese bespreking van magsteorieë (bv. dié van Machiavelli) en van foutiewe regsteorieë word in die volgende lesing behandel.⁸

4.7 Die reg van verset

[Stoker verwys hier na sy *Praktiese Calvinisme*, 3]

- 4.7.1 Vir die liberalis is die reg van verset vanselfsprekend. 'n Diktatuur erken geen reg van verset nie. Die Calvinis neem tussen beide uiterstes 'n tussenposisie in.
- 4.7.2 Die gesaghebber kan sy gesag misbruik, die wet van God oortree en onreg doen. Die onderdaan is ook in sy gehoorsaamheid aan die owerheid aan Gód verantwoordig skuldig en mag onreg nie duld nie. Hierin is die reg van verset geleë. Die mens moet God meer gehoorsaam wees as mense. Maar die grootste versigtig-

8 Nie beskikbaar nie.

heid moet in alle vorme van verzet betrag word, want die owerheidsamp vind as sodanig sy oorsprong in God.

- 4.7.3 *Beïnvloeding en propaganda* om die owerheid van sy onregmatige beleid te laat verander of deur *verkieping* 'n ander owerheid te kies, is geoorloofde verzet.⁹
- 4.7.4 Help dit nie, dan is onder bepaalde omstandighede *lydelike verzet* geoorloof. Maar dan moet die versetter gewilliglik die straf wat daarop volg, dra.
- 4.7.5 *Georganiseerde verzet*, byvoorbeeld met stakings, is slegs ten dele en onder streng voorwaardes geoorloof. Alle stakings wat uit motiewe van klassestryd, politiek en magslus voortspruit en wat nie geregtigheid beoog nie, moet veroordeel word. Verder moet veroordeel word: (a) stakings wat 'n kontrakbreuk inhou; (b) solidariteitstakings wat ander kringe insleep; (c) stakings wat die hele samelewing lam lê, en (d) stakings van personeel in owerheidsdiens.
- 4.7.6 As ander middels gefaal het, is verzet deur middel van *afskeiding* onder bepaalde voorwaardes geoorloof. Die vrou mag haar man, wat owerspel pleeg, verlaat. Die Groot Trek is 'n voorbeeld van afskeiding; so ook kerklike afstigting. Maar ook hierdie verbrokkeling is slegs geoorloof as daar geen ander uitweg is nie.
- 4.7.7 In die laaste en uiterste geval is *aktiewe verzet* geoorloof. Dit mag slegs gebeur as alle ander middels misluk het en 'n uiterste nood-situasie tot verzet verplig. Waar die een mens deur die ander aangerand word, mag selfverdediging (as aktiewe verzet) die enigste uitweg wees. Waar die owerheid die burgery tot die uiterste onderdruk, ontstaan 'n soortgelyke situasie. In hierdie geval is nie individualistiese optrede nie, maar verantwoorde groeps-optrede die aangewese weg.
- 4.7.8 In álle verzet moet die versetter in sy gewete voor God oortuig wees dat nie eie belang nie, maar die geopenbaarde wil en wet van God en die lig van God se Woord op die betrokke omstandighede sy dade bepaal.

Kernbegrippe:

reg en mag, oorsprong en wese van
regsfilosofie
staatsleer

9 Dit is die eerste van vyf vorms van verzet wat Stoker onderskei. Die ander volg in 4.7.4 tot 4.7.7. Essensiële trefwoorde is deur my in kursiewe druk aangedui.

Key concepts:

authority and power, origin and essence of
philosophy of law
political science